

Ontwikkelingslijn: **Interactie**
Ontwikkelingsveld 2: **Responsiviteit**
Eigenaren: **Mark Jakobs en Nienke Schutte**

Doel

Het taakgericht gedrag van leerlingen bevorderen middels responsief leerkracht gedrag.

Toepassingsgebied

De omgang van leerkrachten met alle leerlingen en in het bijzonder met leerlingen, die er niet in slagen hun aandacht op het spel en/of het werk te richten.

Algemeen

Bij responsiviteit streven we naar drie basisbehoeften: relatie, competentie en autonomie. Gelukkig worden deze basisbehoeften door de meeste leerkrachten in het algemeen goed onderkend.

De leerkracht beseft dat leerlingen zich veilig moeten voelen. De leerkracht bereikt dit door:

- zich beschikbaar te stellen;
- empathie te ontwikkelen;
- sociale ondersteuning te verlenen op affectief, informatief en gedragsregulerend gebied;
- betrokkenheid te tonen.

Er zijn leerlingen, die er niet in slagen om hun aandacht op spel en werk te richten, waardoor zij het risico lopen in één of meerdere van bovengenoemde basisbehoeften tekort te komen.

Het volgende kan gebeuren in de gedachten van deze leerlingen als zij instructie van de leerkracht krijgen:

- De leerling moet de ontvangen instructie vergelijken en inpassen in de kennis en de ervaring die hij reeds in zijn lange termijngeheugen heeft;
- Op basis daarvan komt hij tot een plan van wat hij moet gaan doen. Dit plan komt in het werkgeheugen. Na de instructie wordt het geheugen aangesproken om te gaan werken;
- Bovenstaande gaat bij deze leerlingen vaak gepaard met irrelevante gedachten: "ik snap er toch nooit wat van";
- Overheersen tijdens de instructie negatieve gedachten, dan zal het werkgeheugen ook vol zitten met irrelevante gedachten. De kans dat de leerling taakgericht gedrag vertoont, is klein.

Het gevolg hiervan is dat de leerling zich steeds meer incompetent voelt, omdat de ene faalervaring de andere opvolgt, waardoor de relatie met de leerkracht onder druk komt te staan.

In dit ontwikkelingsveld richt men zich met name op de leerkracht om zo responsief mogelijk met bovenstaande leerlingen om te gaan.

Succesindicatoren

Gelet op het bovenstaande achten wij als team de volgende succesindicatoren met betrekking tot responsief leerkrachtgedrag van belang.

In zijn algemeenheid:

Beschikbaar zijn:

- Ga op ooghoogte bij de leerling zitten;
- Tijdens een activiteit tijd inplannen voor een gesprek met een leerling;
- Structureel praten met leerlingen over een activiteit;
- Spreek met de leerling af wanneer het volgende gesprek plaatsvindt (ronde).

Empathie:

- De leerling bevragen op de persoonlijke beleving van spel of werk;
- Inhoudelijk reageren op vragen en opmerkingen van de leerling;
- Houd oogcontact met de leerling.

Ondersteuning:

- Vaak positieve feedback geven: gedrag van de leerling staat hierbij centraal;
- Hoge verwachtingen van de leerling hebben en uitspreken;
- Situatiegerichte taal hanteren;
- Gedragsregulerend (stop = stop + gedragsalternatieven geven).

Betrokkenheid:

- De leerling uitnodigen om zelf over het werk of spel te vertellen (zowel vooraf, tijdens als na afloop).

Zie ook BAS documenten "voorspelbaarheid in leerkrachtgedrag" en "basiscommunicatie en schriftelijke correctie".

Meer specifiek:

De leerkrachten gebruiken de (volgende) afstemmingsstrategie:

Individuele taak instructie/uitleg:	Voorbeelden van vragen: responsief leerkrachtgedrag
a. Ik ga na of de leerling weet waarover de taak gaat en wat het doel is	☐ Waarover gaat de taak?
b. Ik haal voorkennis op en vraag naar de oplossingsmethode	☐ Wat moet je doen, denk je? ☐ Hoe los je dit vraagstukje op?
c. Ik vraag naar de taakbeleving en haalbaarheid	☐ Vind je de opdracht moeilijk? Denk je deze snel te kunnen maken?
d. Ik laat de leerling de beoordelingscriteria bepalen ten aanzien van: - hoeveel goed/hoeveel af - hoeveel tijd nodig - de manier van oplossen - de netheid	☐ Hoeveel sommen denk je dat je straks goed hebt? ☐ Hoeveel zinnestjes heb je over 10 minuten af? ☐ Denk je dat je het zonder hulpmiddelen kunt?
e. Ik spreek met de leerling af dat het zelf om een beoordeling vraagt als het werk af is	☐ Als je klaar bent, dan bekijken we het samen (ronde).
f. Ik spreek een beloning af	☐ Als het goed is, krijg je

Hulp bij het begeleid zelfstandig leren:	Voorbeelden van vragen: responsief leerkrachtgedrag
a. Ik geef de leerling informatie over hoe hij werkt en moedig hem aan verder te gaan b. Ik herhaal eventueel de instructie	☐ Ik zie dat je vaak opkijkt, vind je het moeilijk?
Beoordeling:	Voorbeelden van vragen: responsief leerkrachtgedrag
a. Ik geef de leerling informatie over het resultaat b. Ik bepaal samen met de leerling of aan de beoordelingscriteria is voldaan c. Ik vraag de leerling naar de taakbeleving d. Ik geef de leerling de gelegenheid om succes of falen te verklaren e. Ik geef als leerkracht een eigen beoordeling van het werk van de leerkracht	☐ Weet je wat we hadden afgesproken, je zou.... en je hebt ☐ Wat vind je ervan? ☐ Vond je het moeilijk? ☐ Hoe komt het, denk je, dat het zo goed ging? ☐ Nou ik ben tevreden. Hard gewerkt. Je kunt het. ☐ Jammer, je hebt je best gedaan, maar het was ook wel moeilijk.

Toetsing succesindicatoren

Er is een observatieformulier om de taakgerichtheid van alle leerlingen te kunnen meten (bijlage 3, zie ook ontwikkelingslijn instructie en feedback 1: effectieve leertijd).

Wanneer een leerkracht aangeeft dat een leerling op dit gebied extra zorg nodig heeft, kan de IB-er een gerichte observatie verrichten middels het formulier "Observatieformulier" (bijlage 4) of via het "Tijdsteekproefformulier" (bijlage 5). Indien mogelijk en zo nodig kan er een analyse gemaakt worden van het gedrag. Hierbij wordt gebruik gemaakt van het analyse model voor gedragsproblemen (bijlage 6).

Er kan een Handelingsplan (Taakgerichtheid en Werkhouding) worden opgesteld, waarna evaluatie plaatsvindt via één van de hierboven genoemde observatieformulieren. De IB-er kan bij deze observaties tevens de hulp en expertise inschakelen van de AB-er met regie.

Ouders worden op de hoogte gebracht van de gedragingen van hun kind en de ingezette begeleiding door school. Gesprekken met ouders worden schriftelijk vastgelegd en voorzien van een handtekening van de ouders.

Eventueel kan in overleg met de ouders contact opgenomen worden met de School Maatschappelijk Werker. De leerkracht verzoekt de ouders hiervoor contact op te nemen met de IB-er voor een eventuele aanmelding. Zo nodig kan via de huisarts, de schoolarts of de jeugdverpleegkundige van de GGD onderzoek en begeleiding plaatsvinden via GGZ. Verder kan, tijdens de observatierondes voorspelbaarheid, door de IB-er, schoolleiding en evt. collegae het responsief leerkrachtgedrag worden bekeken (bijlagen 1 en 2).

De verkregen gegevens van leerlingen m.b.t. taakgerichtheid en de uitvoering(en) van de afstemmingsstrategie in een jaargroep worden in het leerling-dossier (op het dossierformulier leerlingen) vastgelegd.

Bijlagen

1. Succesindicatoren responsief leerkrachtgedrag (algemeen)
2. Afstemmingsstrategie (specifiek)
3. Observatieformulier Taakgerichtheid
4. Observatieformulier
5. Tijdsteekproefformulier Taakgedrag en Taakgerichtheid
6. Analysemodel voor gedragsproblemen

Bijlage 1: succesindicatoren responsief leerkrachtgedrag (algemeen)

Succesindicatoren: responsief leerkrachtgedrag (algemeen)	Observatiegegevens
<p>Beschikbaar zijn:</p> <p>Tijdens een activiteit tijd inplannen voor een gesprek met een leerling</p> <p>Structureel praten met leerlingen over een activiteit</p>	
<p>Empathie</p> <p>De leerling bevragen op de persoonlijke beleving van spel of werk</p> <p>Inhoudelijk reageren op vragen en opmerkingen van de leerling</p>	
<p>Ondersteuning</p> <p>Vaak positieve feedback geven: gedrag van de leerling staat hierbij centraal.</p> <p>Hoge verwachtingen van de leerling hebben en uitspreken</p> <p>Situatiegerichte taal hanteren</p> <p>Ondersteuning op :</p> <ul style="list-style-type: none"> ☐ affectief (gevoelens van leerlingen onderkennen en bespreekbaar maken) gebied; ☐ informatief (informatie geven) gebied; ☐ gedragsregulerend (stop=stop + gedragsalternatieven geven) gebied 	
<p>Betrokkenheid</p> <p>De leerling uitnodigen om zelf over het werk of spel te vertellen (zowel vooraf, tijdens als na afloop)</p>	

Adviezen:

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

Bijlage 2: afstemmingsstrategie (specifiek)

Afstemmingsstrategie (specifiek)	Observatiegegevens
Individuele taak instructie/uitleg:	
a. ik ga na of de leerling weet waarover de taak gaat en wat het doel is b. ik haal voorkennis op en vraag naar de oplossingsmethode c. ik vraag naar de taakbeleving en haalbaarheid d. ik laat de leerling de beoordelingscriteria bepalen ten aanzien van: <ul style="list-style-type: none"> - hoeveel goed/hoeveel af - hoeveel tijd nodig - de manier van oplossen - de netheid e. ik spreek met de leerling af dat het zelf om een beoordeling vraagt als het werk af is f. ik spreek een beloning af	
Hulp bij het begeleid zelfstandig leren:	
a. ik geef de leerling informatie over hoe hij werkt en moedig hem aan verder te gaan b. ik herhaal eventueel de instructie	
Beoordeling:	
a. ik geef de leerling informatie over het resultaat b. ik bepaal samen met de leerling of aan de beoordelingscriteria is voldaan c. ik vraag de leerling naar de taakbeleving d. ik geef de leerling de gelegenheid om succes of falen te verklaren e. ik geef als leerkracht een eigen beoordeling van het werk van de leerling	

Adviezen:

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

Bijlage 4: Observatieverslag

OBSERVATIEVERSLAG

Leerlinggegevens

Naam leerling:

Geboortedatum:

Groep:

Leerkracht:

Gegevens observatie

Datum observatie:

Activiteit tijdens de observatie:

Aanleiding voor deze observatie:

Verslag observatie

Bevindingen

Bevindingen:

Handtekening

Aanwezige(n) heeft/hebben kennis genomen van dit verslag.

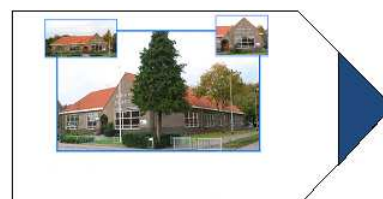
Handtekening aanwezige(n)

Datum:

Bijlage 4: Tijdsteekproefformulier Taakgedrag en Taakgerichtheid

TIJDSTEEKPROEF

Observator:		Categorie					Aantal					Procenten				
		Ta														
		Kij														
		Sto														
		Lo														
		An														
		Totaal											100%			
Min	Na 20 sec.					Na 40 sec.					Na 60 sec.					Opmerkingen
1	Ta	Kij	Sto	Lo	An	Ta	Kij	Sto	Lo	An	Ta	Kij	Sto	Lo	An	
2	Ta	Kij	Sto	Lo	An	Ta	Kij	Sto	Lo	An	Ta	Kij	Sto	Lo	An	
3	Ta	Kij	Sto	Lo	An	Ta	Kij	Sto	Lo	An	Ta	Kij	Sto	Lo	An	
4	Ta	Kij	Sto	Lo	An	Ta	Kij	Sto	Lo	An	Ta	Kij	Sto	Lo	An	
5	Ta	Kij	Sto	Lo	An	Ta	Kij	Sto	Lo	An	Ta	Kij	Sto	Lo	An	
6	Ta	Kij	Sto	Lo	An	Ta	Kij	Sto	Lo	An	Ta	Kij	Sto	Lo	An	
7	Ta	Kij	Sto	Lo	An	Ta	Kij	Sto	Lo	An	Ta	Kij	Sto	Lo	An	
8	Ta	Kij	Sto	Lo	An	Ta	Kij	Sto	Lo	An	Ta	Kij	Sto	Lo	An	
9	Ta	Kij	Sto	Lo	An	Ta	Kij	Sto	Lo	An	Ta	Kij	Sto	Lo	An	
10	Ta	Kij	Sto	Lo	An	Ta	Kij	Sto	Lo	An	Ta	Kij	Sto	Lo	An	
11	Ta	Kij	Sto	Lo	An	Ta	Kij	Sto	Lo	An	Ta	Kij	Sto	Lo	An	
12	Ta	Kij	Sto	Lo	An	Ta	Kij	Sto	Lo	An	Ta	Kij	Sto	Lo	An	
13	Ta	Kij	Sto	Lo	An	Ta	Kij	Sto	Lo	An	Ta	Kij	Sto	Lo	An	
14	Ta	Kij	Sto	Lo	An	Ta	Kij	Sto	Lo	An	Ta	Kij	Sto	Lo	An	
15	Ta	Kij	Sto	Lo	An	Ta	Kij	Sto	Lo	An	Ta	Kij	Sto	Lo	An	
16	Ta	Kij	Sto	Lo	An	Ta	Kij	Sto	Lo	An	Ta	Kij	Sto	Lo	An	
17	Ta	Kij	Sto	Lo	An	Ta	Kij	Sto	Lo	An	Ta	Kij	Sto	Lo	An	
18	Ta	Kij	Sto	Lo	An	Ta	Kij	Sto	Lo	An	Ta	Kij	Sto	Lo	An	
19	Ta	Kij	Sto	Lo	An	Ta	Kij	Sto	Lo	An	Ta	Kij	Sto	Lo	An	
20	Ta	Kij	Sto	Lo	An	Ta	Kij	Sto	Lo	An	Ta	Kij	Sto	Lo	An	

Toelichting: TIJDSTEEKPROEF

Doel

In plaats van het beschrijven van het *taakgedrag van de leerling* (b) op het Observatieformulier, kan de observator een tijdsteekproef van dit gedrag nemen. Het voordeel van de tijdsteekproef is dat op een objectieve wijze de mate van taakgerichtheid kan worden vastgesteld. Bij de tijdsteekproef scoort de observator – gedurende de periode van het zelfstandig werken – om de 20 seconden wat de leerling doet. Op deze wijze verkrijgt hij 3 scores per minuut. Na afloop kan hij berekenen gedurende hoeveel procent van de tijd, bedoeld voor zelfstandig werken, de leerling taakgericht was.

Categorieën

Bij het nemen van deze tijdsteekproef scoort de observator – gedurende de verwerkingsfase/ uitvoerfase – om de 20 seconden wat de leerling doet. Dat is 3 scores per minuut. Na afloop is het percentage van de tijd te berekenen dat de leerling taakgericht bezig was.

De volgende categorieën kunnen gescoord worden:

- Ta:** werkt **taakgericht**
- Kij:** **kijkt** afwezig rond of start voor zich uit
- Sto:** **stoort** andere leerlingen of praat met hen
- Lo:** **loopt** door de klas
- An:** is bezig met **andere** activiteiten

Procedure

De procedure bij het nemen van deze steekproef is de volgende:

- a. Wanneer de leraar opdracht heeft gegeven aan het werk te gaan, of individuele hulp aan de leerling heeft beëindigd, begint de observatie. De stopwatch wordt ingeduid (of maak gebruik van de tijdteller van de camera bij een video-opname). De observator wacht tot de teller 20 seconden na de hele minuut aangeeft.
- b. Hij stelt vast wat de leerling *op die* seconde doet.
- c. Hij zet een cirkel om de categorie die het beste het gedrag van de leerling op de 20e seconde weergeeft: Ta, Kij, Sto, Lo of An.
- d. De observator wacht tot de teller 40 seconden na de hele minuut aangeeft en herhaalt stap b en c.
- e. De observator wacht tot de teller 60 seconden aangeeft en herhaalt stap b en c.
- f. De observator herhaalt deze procedure zolang de periode van zelfstandig werken duurt.
- g. De observator scoort het taakgedrag van de leerling *niet* tijdens momenten waarop de leraar en de leerling contact met elkaar hebben.

Verwerking

De observatiegegevens worden in procenten omgerekend en genoteerd op het TIJDSTEEK-FORMULIER.

Werkwijze omrekening en verwerking gegevens:

- a. De observator bepaalt het totaal aantal gemaakte observaties per categorie.
- b. Hij bepaalt het totaal aantal gemaakte observaties.
- c. Hij deelt het aantal van elke categorie door het aantal en vermenigvuldigt dit met 100.

Interpretatie

Het interpreteren van de gegevens kan antwoord geven op de volgende vragen:

1. Gedurende hoeveel procent van de tijd, bedoeld voor de zelfstandige verwerking van de leerstof, was de leerling taakgericht?
2. Nam de taakgerichtheid van de leerling toe (in vergelijking met eerdere tijdsteekproeven)?
3. Welke vormen van niet-taakgericht gedrag vertoont de leerlingen wel/ niet?

Het antwoord op de eerste twee vragen is direct af te leiden uit de observatiegegevens.

Over het algemeen geldt dat leerlingen die ongeveer 70% van de tijd taakgericht werken (landelijk gezien) een aanvaardbaar gemiddelde halen (ontleend aan: S. Veenman,

P. Lem e.a. (1986): *Onderwijs in combinatieklassen*. Eindrapport SVO. Selectareeks, Den Haag).

Om vast te stellen of de taakgerichtheid van de leerling toeneemt, zijn minimaal twee tijdsteekproeven nodig. Wanneer leerlingen bij een eerste opname erg weinig taakgericht werken (ongeveer 30% van de tijd of minder), dan zal het percentage taakgericht werken fors kunnen toenemen. Voor leerlingen die al behoorlijk taakgericht zijn bij de eerste observatie (ongeveer 80% of hoger, ligt dit niet zo voor de hand.

Over het algemeen mag in een periode van enige weken een toename van 10 à 15 % verwacht worden. Bijvoorbeeld een leerling die bij de eerste tijdsteekproef 45% van de tijd taakgericht werkt, komt bij de tweede tijdsteekproef enkele weken later tot 55% à 60% taakgerichte tijd (ontleend aan: A. Jager (1991): *Evaluatie van een zorgverbredingsprogramma voor onderwijsbegeleidingsdiensten*. ISOR, Rijksuniversiteit Utrecht).

Opmerking:

Dit observatie formulier is uitermate geschikt om het effect van een bepaalde aanpak te meten.

Bijlage 6: Analysemodel voor gedragsproblemen

ANALYSEMODEL VOOR GEDRAGSPROBLEMEN

Leerlinggegevens

Naam: Geboortedatum: Groep: Leerkracht : Schooljaar: Datum:	☐ Gedoubleerd ☐ Schoolloopbaan: ☐ Zij-instromer in groep:
--	--

Korte schets van de schoolgeschiedenis

Zijn er eerder problemen geconstateerd? Wat is er toen aan gedaan?

Korte schets van sociaal-culturele achtergrond

Korte schets van het probleemgedrag

Welk probleem speelt concreet in de onderwijsleersituatie? Hoe lang al?

Overige relevante factoren

Risico- en protectieve factoren

Kindfactoren

<i>Risicofactoren</i>	<i>Protectieve factoren</i>
☐ Problemen bij zwangerschap / geboorte ☐ Leerstoornissen / lage intelligentie ☐ Rijpingsproblemen ☐ Moeilijk temperament ☐ Life-events (traumatische, stressvolle geb.) ☐ Ziekte / handicaps ☐	☐ Goede of gemiddelde intelligentie ☐ Gemakkelijk temperament ☐ Leuk / verzorgd uiterlijk ☐ Sociaal vaardig ☐ Sterke persoonlijkheid ☐ Geïnteresseerd / betrokken ☐ ☐

Opvoedingsfactoren

<i>Risicofactoren</i>	<i>Protectieve factoren</i>
☐ Weinig stimulerend ☐ Weinig ruimte voor exploratie ☐ Veel spanningen gedurende langere tijd ☐ Wisselende personen als (stief-)ouder ☐ Criminaliteit ☐ Huisvesting ☐ Echtscheiding ☐ Medische / psychische problemen ouders ☐ ☐	☐ Goed contact kind - ouders ☐ Positief zelfbeeld ouders ☐ Samenhangend gezin ☐ Actief / geïnteresseerd ☐ Herkenning probleem ☐ Juiste attributies ☐ Ruimte voor exploratie ☐ Opleidingsniveau ouders ☐ ☐

Omgevingsfactoren

<i>Risicofactoren</i>	<i>Protectieve factoren</i>
☐ Veel veranderingen ☐ Lage sociaal-economische status ☐ Anderstaligheid ☐ Onveilige directe omgeving ☐ "Verkeerde" vriendjes / vriendinnetjes ☐ ☐	☐ Andere belangrijke volwassenen betrokken bij opvoeding ☐ Rolmodellen (oudere broers / zussen / goede sociale contacten enz.) ☐ Goede sociaal economische status ☐ Hechte familieband ☐ Sociale ankers (hobby / vereniging) ☐ Veiligheid directe omgeving (buiten spelen) ☐ ☐

Schoolfactoren

<i>Risicofactoren</i>	<i>Protectieve factoren</i>
☐ Mismatch leerkracht - leerling ☐ Mismatch leerling - klasgenootjes ☐ Mismatch school - leerling ☐ Mismatch school - ouders ☐ Gebrek aan structuur ☐ Onvoldoende personeel ☐ ☐	☐ Goede relatie school/ouders ☐ Stabiliteit groep / school ☐ Structuur groep / school ☐ Professionaliteit leerkracht ☐ Relatie leerkracht - leerling ☐ Pedagogisch klimaat ☐ ☐

Verheldering beeldvorming

Probleemgedrag in onderwijsleersituatie	Welke extra informatie nodig?
Wat?	
Waar?	
Wanneer?	
Hoe lang al?	
Eventueel voorbeeld?	

Voorlopige inschatting gedragsmoeilijkheden:

- In aanleg bepaald
- Door omgeving bepaald

Strategie voor aanpak

Stel eventueel prioriteiten!

Rol Intern Begeleider